

3. Бутнік-Сіверський О. Б. Інтелектуальний капітал: теоретичний аспект // Інтелектуальний капітал — 2002. — № 1. — С. 16—27.
4. Иноземцев В. Л. За пределами экономического общества. — М.: Academia — Наука, 1998.
5. Карась П. Інтелектуальний капітал: складові та аспекти комерціалізації в нових умовах господарювання // Економіст. — 2006. — № 8.
6. Крутий И., Новикова Ю. Механизм приращения интеллектуального капитала личности и компании // Теория и практика управления. — 2006. — № 9.
7. Леонтьев Б. Б. Цена интеллекта. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе. — М.: Издательский центр «Акционер», 2002.
8. Олейко В. Інтелектуальний капітал: методологічні аспекти // Інтелектуальна власність, — 2003. — № 6.
9. Цибульов П. Кількісна оцінка інтелекту // Інтелектуальна власність. — 2004. — № 12.
10. Чухно А. Інтелектуальний капітал: сутність, форми та закономірності розвитку // ЕУ. — 2002. — № 11—12.
11. I. Unruh. New Style of Leadership// Practical Accountant. — 2006. — № 7.
12. Marian Mroziewski. Normatywno-akosciowz model kapitalu intelektualnego wspolczesnego przyedsiębiorstwa// Pryeglad organizacji. — 2007. — № 10.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2009

УДК 631.1:330.341

І. О. Іртищева

канд. екон. наук, докторант

(Рада по вивченню продуктивних сил України
НАН України, м. Київ)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО РЕГІОНАЛЬНОГО МОНІТОРИНГУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкрито роль моніторингу інноваційної діяльності регіону. Запропоновано принципи, на яких повинна базуватись система регіонального моніторингу

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновації, інноваційний процес, регулювання інновацій.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: инновации, инновационный процесс, регулирование инноваций.

Загальноновизнана схема інноваційної діяльності — це вся діяльність у рамках інноваційного процесу, а також маркетингові дослідження ринків збуту і пошук нових споживачів; інформа-

ційне забезпечення можливого конкурентного середовища і споживчих властивостей товарів конкуруючих фірм; пошуки новаторських ідей і рішень; пошук партнера з впровадження і фінансування інноваційного проекту, отже, по суті, проблема інноваційного розвитку є комплексною, а її вирішення вимагає всебічно зваженого підходу. Сьогодні важко однозначно визначити, на що слід у більшому ступені спиратися при вирішенні складних задач соціально-економічного розвитку (на інноваційну діяльність, ринкові відносини або загальну культуру і освітній рівень суспільства) і яким важелям ринкової економіки (вільному підприємництву, конкуренції, вільним цінам, приватній власності) слід віддати перевагу.

На регіональному рівні ця проблема вирішується шляхом системного моніторингу стану інноваційного пошуку, об'єднання у цьому напрямку зусиль наукових, науково-дослідних установ, творчих колективів та господарюючих суб'єктів, організації власних та участі у міжнародних, загальнодержавних виставках інноваційних напрацювань, допомоги в пошуках інвестиційних ресурсів.

Інноваційний розвиток регіону є актуальною проблемою, тому досить широко висвітлений у науковій літературі. Слід відзначити напрацювання Б. Данилишина, М. Долішнього, Ю. Каракає, Д. Крисанова, Л. Федулової, В. Чижової [1—7], у яких поглиблено теоретико-методологічні засади регіональної політики. Ґрунтовні напрацювання з питань дослідження регіонів України та розробки комплексних схем їх розвитку виконано в РВПС України НАН України.

Однак, складність процесів регіонального розвитку в площині інноваційного простору дає можливість знаходити все нові досліджені аспекти цієї проблеми та продовжувати наукові дослідження.

Завданням цієї статті є узагальнення методологічних підходів до моніторингу інноваційної діяльності.

Постійний моніторинг інноваційних процесів та оперативне реагування держави на особливості розвитку є одним з необхідних заходів реалізації проекту моделі інноваційного розвитку держави.

При дослідженні методології моніторингу регіонального розвитку нами визначено наступні основні підходи, які визначаються оцінкою за різними рівнями регіональних соціально-економічних систем:

— регіональний рівень (моніторинг рейтингу регіону);

- галузевий рівень (моніторинг рівня розвитку галузей господарства регіону);

- рівень видів діяльності (інноваційна, виробнича тощо);

- рівень проектів (моніторинг виконання проектів).

Офіційна статистика для оцінки інноваційної діяльності регіону використовує систему критеріїв, як наука, інновації та інформатика:

- кількість організацій (підприємств), що виконували науково-технічні роботи;

- кількісний та якісний склад наукового потенціалу;

- виконання науково-технічних робіт (обсяг, джерела фінансування, замовники);

- надходження і використання об'єктів промислової власності;

- характеристика інноваційної діяльності в промисловості (кількість підприємств, що впроваджували інновації, обсяг інноваційних витрат, результати інноваційної діяльності (впроваджено, освоєно, введено в дію тощо), причини, що стримували інноваційну діяльність);

- характеристика створення зразків нових типів техніки (кількість, новизна, тривалість створення і освоєння);

- характеристика оновлення продукції машинобудування (відсоток оновленої продукції, кількість нових видів продукції);

- показники інформатизацій організацій (підприємств).

Маємо зауважити, що використовувана офіційною статистикою система критеріїв не повною мірою задовольняє вимоги аналізу інноваційної діяльності. Використовуючи наведені показники практично не можливо простежити джерела і напрямки інноваційних інвестицій та їх економічні результати.

Ми вважаємо, що домінування кількісних показників впровадження інноваційних розробок дає змогу оцінити лише їх масштаб але не результативність. У той же час, при прийнятті рішень щодо інноваційного розвитку на передній план виходить результативність інвестування. Саме це цікавить інвесторів насамперед.

Взагалі офіційній статистиці притаманне нехтування показників ефективності і надання переваги показниками масштабу, структури і динаміки. Науково-технічний потенціал регіону пропонують оцінювати за кількісними характеристиками навчальних і наукових закладів (вищих і середніх навчальних закладів, НДІ, проектних інститутів, конструкторських бюро, дослідних підприємств, лабораторій тощо) з використанням показників, що на думку авторів методики, мають характеризувати якісний стан за-

кладів (кількість викладачів з науковим ступенем, фондоозброєність, вартість лабораторного обладнання).

Результативність науково-технічної діяльності оцінюється за кількістю наукових розробок за галузями науки, в тому числі таких що мають винаходи, кількістю одержаних та проданих ліцензій. Окрім того обов'язком є оцінка тенденцій розвитку економічного потенціалу, матеріальної бази соціальної сфери, ринкової інфраструктури території та стану навколишнього природного середовища, а також проводиться маркетингове дослідження сфери діяльності ВЕЗ, огляд конкурентів і прогноз попиту. Додатково проводиться аналіз інвестиційних пропозицій.

Як бачимо, розглянута методика дозволяє досить поверхово оцінити перспективи інноваційного розвитку регіону. Використовувані показники не можуть дати характеристику ефективності інноваційної діяльності, результатів впровадження інновацій, ступінь використання потенціалу розвитку.

Дослідження підходів до формування регіональних інноваційних програм дозволило визначити методи, що використовуються для аналізу інвестиційно-інноваційного розвитку регіонів. Оцінка сучасного стану інноваційної діяльності в регіоні здійснюється переважно за даними офіційної статистики і включає:

- характеристику галузей регіону;
- економічну оцінку капітального будівництва (освоєння капітальних вкладень, обсяги і джерела фінансування капітальних вкладень);
- показники надходження іноземних інвестицій (обсяги інвестицій, частку у загальному обсязі інвестицій, форми залучення капіталу, інвестиції на душу населення, за країнами світу, за галузями (обсяг і структура) та формами власності підприємств);
- характеристика інноваційної діяльності (кількість і частка підприємств, які проводили інновації, за галузями, за формами власності, за характером інновацій (оновлення продукції, впровадження нових технологічних процесів), обсяг випуску інноваційної продукції);
- оцінка фінансової діяльності (джерела і обсяги фінансування інноваційних програм і будівництва);
- оцінка екологічної ситуації.

На основі такого аналізу встановлюється мета програм інвестиційно-інноваційного розвитку. Визначення основних пріоритетних напрямків розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності виконується на основі вивчення конкурентних переваг, проблем, перспектив і ризиків розвитку, що визначаються специфічними

особливостями соціально-економічної системи регіону [5]. До речі, ця методика впливає з поширеної у менеджменті методики SWOT-аналізу. Дослідження, як правило доповнюється аналізом інноваційних проєктів.

Позитивним у наведеній методиці аналізу є те, що окрім показників масштабу і структури інноваційної діяльності, як правило здійснюється аналіз діяльності і потенціалу конкретних провідних підприємств регіону і проєктів, що дозволяє конкретизувати мету і завдання розвитку. Такий підхід, на нашу думку є більш корисним, ніж просте оцінювання результатів за кількісними і структурними показниками. Заслужує на увагу і те, що у державних і регіональних програмах пріоритети супроводжуються програмними заходами і визначається очікуваний результат.

Загальною вадою методик оцінки інноваційної діяльності в регіонах є повна відсутність показників, що характеризують окупність інновацій. Звісно, до соціально-економічної системи регіону термін «період окупності інновацій» застосовувати не коректно, оскільки такий показник може бути визначений лише для конкретного проєкту. Однак, стосовно інноваційної діяльності регіону можна запропонувати використовувати показник середньої оборотності інвестованих коштів. Значення цього показника є однією із загальних характеристик ефективності інноваційної діяльності і поряд з середньою віддачею інвестованого капіталу може стати індикатором, що сигналізуватиме потенційним інвесторам про доцільність вкладення коштів у економіку регіону.

Побудова системи регіонального моніторингу інноваційної діяльності має базуватися на загальних принципах розробки програм соціально-економічного розвитку країни. На основі проведених нами пошуків можна запропонувати наступні принципи, на яких має базуватися система регіонального моніторингу та аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності:

- прозорість аналізу — що має досягатися використанням простих і зрозумілих методик і критеріїв оцінки;

- об'єктивність і достовірність аналізу — використання точних і порівнюваних критеріїв, ширше використання поряд із статистичним інтуїтивного підходу (експертних методів), що дозволить дати більш точну оцінку результативності інновацій, визначити перспективи і пріоритети розвитку, передбачити майбутні зміни у економіці і суспільстві, що недоступно статистичним методам. Об'єктивність аналізу досягається використанням повної і достовірної інформації.

— комплексність дослідження — оцінка інвестиційно-інноваційної діяльності в регіоні має бути цілісною і охоплювати всі галузі і сфери діяльності;

— науковість дослідження — використання у системі моніторингу досягнень економічної науки, залучення провідних науковців.

Система критеріїв аналізу інвестиційно-інноваційної діяльності і перспектив розвитку регіону має враховувати наступні характеристики:

Статичні:

1. Географічне розташування регіону.
2. Природно-кліматичні умови регіону.
3. Природно-ресурсний потенціал регіону.

Змінні:

1. Науковий потенціал регіону:

- кількісні і якісні показники наукових установ;
- галузева спрямованість досліджень;
- результативність впровадження наукових розробок;
- фінансування наукових розробок.

2. Інвестиційно-інноваційна активність:

- обсяги і джерела надходження інвестицій, їх структура (за галузями, територіями і технологічним складом);
- превалюючий характер інноваційних проектів.

3. Результативність інноваційних інвестицій:

- кількісні і структурні показники реалізації проектів з виробництва інноваційної продукції (продукційних);
- кількісні і структурні показники реалізації проектів з упровадження інноваційних технологій (технологічних);
- показники ефективності проектів: додатковий дохід на вкладений капітал, середня окупність інвестицій;
- рівень показників соціально-економічного розвитку регіону.

Реалізація інноваційних програм вимагає єдиного механізму відбору, проведення експертиз, фінансування та супроводження регіональних інноваційних програм та проектів. Комплекс організаційно-аналітичних заходів, пов'язаних з оцінкою та контролем підготовки та реалізації програм в умовах змінної кон'юнктури ринку являє собою розроблену в регіоні систему моніторингу. Цілями моніторингу є своєчасна і якісна підготовка програм, їх достатнє фінансування і реалізація при постійному супроводженні, виявлення відхилень від плану і бюджету, розробка обґрунтованих пропозицій з корегування ситуації. Основні елементи системи моніторингу регіональних інноваційних програм представлені на рис. 1.

Рис. 1. Система регіонального моніторингу інноваційної діяльності

Регіональний механізм здійснення інноваційної діяльності за етапами повинен мати регламентовані положення і інструкції, які забезпечили б чіткість дій регіональної влади і можливість контролю за єдиним механізмом.

Моніторинг передбачає повний набір дій і заходів з надання суб'єктам інноваційної діяльності консультацій з економічних та правових питань входження у інноваційну регіональну програму, підготовки до інноваційної діяльності і роз'яснення учасникам конкурсу інноваційних проектів умов проведення науково-технічних експертиз та маркетингових досліджень.

Моніторинг дає змогу на регіональному рівні створити інформаційну базу інновацій, яка в першу чергу повинна бути пов'язана з ресурсами регіону, що веде до раціонального використання природних ресурсів і високої ефективності інновацій. Система показників залучених до програми проектів дає змогу відстежувати хід реалізації планів з виконання бюджету інноваційного проекту. Комплекс оціночних показників формується для аналізу виконання робіт і забезпечення окупності вкладень у розрізі основних розділів бізнес-планів.

Організація і проведення експертиз та контрольного аналізу необхідна для оперативного управління портфелем проектів не тільки з метою успішної реалізації, але й із ціллю своєчасного корегування відхилень від планів.

Необхідність моніторингу і корегування регіональних інноваційних програм обґрунтовується, по-перше, можливістю морального старіння інноваційної розробки за конкретним проектом і необхідністю забезпечення своєчасності заходів з прискорення і удосконалення технологічного процесу. По-друге, складний інноваційний процес може бути перерваний невиконанням зобов'язань сторонніх організацій або з причини зміни політичної чи економічної ситуації в країні.

Виходом з цих ситуацій є своєчасне прийняття рішень, на основі незалежної оцінки вартості проекту (програми), щодо продовження інноваційної діяльності з мобілізацією власних ресурсів і резервів регіональної програми або за рахунок додаткових грошових коштів регіону при збільшенні терміну виконання проекту (програми).

Передумовами ефективної роботи із забезпечення реалізації регіональної інноваційної програми є наступні:

1. Достатній рівень знань керівництва, необхідний для управління інноваційними процесами та наявність грамотної команди виконавців програми.

2. Висока організаційна культура та контроль здійснення дій у рамках інноваційної діяльності.

3. Забезпечення взаємодії у межах організації-виконавця та зі сторонніми організаціями при виконанні завдань програми.

4. Забезпечення необхідними ресурсами своєчасно і в достатньому обсязі.

5. Підтримка процесу інновацій з боку регіональної влади.

6. Якісний контроль і аналіз стану інноваційного об'єкту та наявність резервів компенсації відхилень від встановленого плану.

Постійний моніторинг інноваційних процесів та оперативне реагування держави на особливості розвитку є одним з необхідних заходів реалізації проекту моделі інноваційного розвитку. Методики, що застосовуються для аналізу інноваційної діяльності в регіоні, не повною мірою задовольняють потреби аналізу. На основі проведених пошуків запропоновано принципи, на яких має базуватися система регіонального моніторингу та аналізу інноваційної діяльності.

Стаття надійшла до редакції 07.04.2009

Література

1. Данилишин Б. Научно-инновационное обеспечение устойчивого экономического развития Украины / Б. Данилишин, В. Чинова // Экономика Украины. — 2004. — № 3. — С. 4—11.

2. Долішній М. І. Регіональна політика на рубежі XX—XXI століть: нові пріоритети. — К.: Наукова думка, 2006. — 512 с.

3. Каракай Ю. Роль держави у стимулюванні інноваційної діяльності / Ю. Каракай // Економіка України. — 2007. — № 3. — С. 14—21.

4. Крисанов Д. Інноваційний фактор розвитку харчової промисловості України / Д. Крисанов // Економіка України. — 2007. — № 4. — С. 71—82.

5. Наумов О. Концепція регіональної інвестиційної програми Херсонської області / О. Наумов, І. Бігун // Економіка України. — 2004. — № 2. — С. 28—33.

6. Титаренко Б. До питання про складові інноваційної діяльності / Б. Титаренко // Економіст. — 2005. — № 12. — С. 66—67.

7. Федулова Л. Управління інноваційним розвитком регіону / Л. Федулова // Регіональна економіка. — 2005. — № 2. — С. 37—47.

Стаття надійшла до редакції 12.06.2009